

ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА – НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ ДУХОВНОГО СВІТУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається ефективність організації естетичного виховання, формування естетичної культури студентів, зокрема педагогічних університетів.

Національною концепцією виховання дітей і молоді в Україні визначено, що становлення української державності передбачає орієнтацію на Людину, націю, пріоритети духовної культури.

Однією з актуальних проблем сьогодення є становлення особистості, здатної сприймати, розуміти та примножувати цінності духовної культури. У вирішенні цієї проблеми суттєве місце займає формування естетичної культури, естетичне світобачення студентської молоді, оскільки саме студентство є рушійною силою і майбутнім кожної країни. Звідси випливає необхідність ефективної організації естетичного виховання, формування естетичної культури студентів, зокрема педагогічних університетів.

Значні негативні тенденції не тільки в економіці держави, а й в духовній сфері життя суспільства супроводжуються погіршенням культурно-просвітницької роботи, призводять до втрати духовних орієнтирів у значної частини молоді, до знецінення найважливіших людських цінностей.

З огляду на це, ми вважаємо, що студенти педагогічних університетів як майбутні фахівці мають глибоко усвідомлювати місце і роль освітніх процесів у розвитку світового духовного простору в його культурно-історичних, національних, суспільних і індивідуальних формах. Вони мають стати посередником між культурою і підростаючим поколінням.

Аналіз попередніх досліджень. Такі видатні педагоги як В.Верховинець, Я.Коменський, Н.Крупська, А.Макаренко, С.Миропольський, М.Монтессорі, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, К.Ушинський, В.Шацька, С.Шацький та інші досліджували можливості вдосконалення естетичного виховання та формування у дітей та молоді загальнолюдських морально-естетичних цінностей.

У працях дослідників О.Апраксіної, Г.Бурова, Г.Вашенка, М.Верб, Л.Коваль, Б.Неменського, М.Нечепоренко, Т.Танько, Т.Цвєлих та інших суттєва увага приділяється проблемам місця і значення естетичної культури в життєдіяльності учня, студента. Теоретичні основи естетичного виховання розробляли російські вчені Ю.Борев, О.Буров, А.Зись, М.Каган, М.Лейзеров, Л.Печко, В.Разумний, Л.Столович, О.Торшилова та ін.

Філософські проблеми естетичного виховання особистості розкрили Г.Квасов, А.Комарова, С.Кримський, В.Кудін, Л.Левчук, В.Личковах, В.Михальов, О.Семашко та ін.

Проблему естетичного виховання й естетичної освіти школярів досліджували М.Артеменко, В.Бутенко, О.Дем'янчук, Д.Джола, І.Зязюн, А.Капська, Л.Коваль, Л.Масол, Н.Миропольська, О.Ростовський, Г.Тарасенко, А.Щербо та ін.

Різноманітні аспекти в галузі естетичної культури висвітлені у працях Н.Абдуліної, В.Бітаєва, Х.Бані-Ісса, І.Зайцевої, Ю.Максимчук, М. Нечепоренка, Л.Побережної, О.Софіщенко, А.Файзулліна, Л.Швирка та ін.

Метою статті є уточнення на основі аналізу психолого-педагогічної літератури поняття «естетична культура» як невід'ємного компонента формування духовного світу особистості.

Під час уточнення визначення вказаного культурного феномена вважаємо за необхідне розглянути такі поняття, як «естетика», «культура», «естетичне виховання», «естетична культура».

Слово «естетика» походить від грецького «aisheticos», у перекладі означає – той, що має відношення до чуттєвого сприйняття. Взагалі це поняття філософське. Вперше його застосував німецький філософ А.Баумгартен для позначення нового розділу в філософії. Він увів у філософію розділ «Теорія чуттєвого сприйняття» і запропонував назвати його терміном «естетика». Вже з XVIII ст. естетику почали розуміти як науку, що вивчає лише «філософію прекрасного» або філософію мистецтва [1].

Естетика відіграє значну роль у суспільному житті. Це розкривається через функції, які вона виконує у суспільстві. До найважливіших функцій естетики належать світоглядна, пізнавальна, формуюча (виховна), методологічна та ін. Естетика виховує особистість, її смак. Вона розкриває естетичну свідомість людини, допомагає по-справжньому сприймати мистецтво.

Естетика – це наука про чуттєве – емоційне сприйняття дійсності, про діяльність, в основі якої лежить уявлення про красу та її результати, зокрема мистецтво. Естетика – філософська наука, котра тісно пов'язана з гуманітарними науками, з економічними та технічними науками, виступає теоретичною основою для мистецьких наук [1].

Слово «культура» в перекладі з латинського означає оброблення, виховання, освіта, розвиток. Одним із найбільш повних визначень можна виділити наступне. Культура – це «специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, представлений в продуктах матеріальної і духовної праці, у системі соціальних норм і інституцій, в духовних цінностях, в сукупності ставлення людей до природи, між собою і до самих себе» [2].

Разом з тим, культура зберігає, транслює історично набутий соціальний досвід (передає його від покоління до покоління).

В.Степін зазначає, що культура також створює (генерує) нові програми діяльності, поведінки і спілкування людей. Вони реалізуються у відповідних видах і формах людської активності, тим самим викликаючи реальні зміни у житті суспільства [3].

Поняття «культура» розвивалось історично. Термін «культура» спочатку означав оброблення людиною землі. Коли значення цього терміна почало розширюватись, ним стали називати процеси і результати оброблення матеріалів природи у різноманітних ремеслах. Пізніше – процеси виховання і навчання людини. Вперше у цьому значенні такий термін культури застосував давньоримський оратор і філософ Марк Тулій Ціцерон. У своїй роботі «Тускуланські рукописи» він використовує поняття «оброблення ґрунту» у переносному значенні як оброблення людського розуму у процесі навчання і виховання.

Взагалі культура – це поняття філософське, оскільки воно охоплює не тільки створені людиною матеріальні цінності, а й духовність та творчість. Так вважав М.Бахтін. На його думку, всяка культура (навіть естетична) базується на творчості [4].

У розгляді поняття «культура» виділяють матеріальну і духовну культуру. Уся сфера матеріального виробництва і його результати, те, що задовольняє матеріальні потреби людей, відноситься до матеріальної культури. А духовна культура охоплює всю сферу людської свідомості і духовного виробництва [2].

На наш погляд, уваги заслуговує дослідження Л.Волченко. В своїй концепції автор включає в культуру людини всі сфери її діяльності, все те, що характеризує суспільне життя людини, має безпосереднє відношення до культури і може відноситись до розряду культурних явищ [5].

Останні наукові дослідження етимології слова «культура» пропонують таке тлумачення цього поняття: «культура – культ світла», «естетична культура – переживання культу світла, що передбачає обов'язковий чуттєвий відгук людини на все, що відбувається у світі, який її оточує» [6].

В умовах відродження національної культури, розбудови національної системи виховання та освіти особливої ролі набуває естетичне виховання як засіб творення духовного світу людини, розуміння нею безперервності світобудови та їх розвиток у гармонії, красі та любові. Фундаментом естетичного виховання студентів, зауважує

І.Зязюн, має стати національна художньо-мистецька спадщина, розчищена від штучних намулів, спотворених впливів, не притаманних українському народові [7].

Б.Кубланов, В.Разумний, М.Каган, І.Зязюн, Н.Кіященко, Н.Лейзеров розглядали естетичне виховання як процес формування естетичних установок особистості, її ціннісних орієнтацій в естетичній області, почуттів, потреб і інтересів, ідеалів і смаків, критеріїв оцінки і принципів відношення до цих цінностей.

На думку Л.Воловича під естетичним вихованням слід розуміти органічну сукупність послідовних і цілеспрямованих впливів на особистість, метою яких є її гармонійний, всебічний розвиток, формування у неї усього багатства естетичного відношення до життя, здатності насолоджуватися красою навколишньої дійсності, витворів мистецтва і активно створювати цю красу у творчій праці [8]. Отже, вироблені в процесі естетичного виховання смаки й ідеали активно впливають на світобачення, закріплюючи або руйнуючи певні погляди чи світобачення в цілому.

Взагалі, естетичне виховання, як будь-яке інше виховання, становить систему, в якій взаємодіють засоби, форми й методи.

Заслугує уваги точка зору С.Кудрявцевої. «Метод, - пише вона, - фактично означає спосіб досягнення мети. Оскільки метою естетичного виховання є розвиток естетичної свідомості, естетичних почуттів, спонукання до естетичної діяльності, то, звичайно, методи естетичного виховання – це різні способи впливів на особистість, які найкраще розвивають і естетичну свідомість, і почуття, і поведінку людей у їх нерозривній єдності» [9]. С.Кудрявцева здійснює концептуальний підхід до естетичного виховання, котрий полягає в тому, що цей вид виховання розглядається як особистий прояв суспільної закономірності виховного впливу. Визначаються характерні для естетичного виховання методи: а) переконання; б) залучення до естетичної діяльності; в) організація виховної естетичної ситуації; г) стимулювання; д) самовиховання і самовдосконалення.

Методи естетичного виховання реалізуються на практиці певними засобами. Такими засобами є, як зазначив В.Разумний, вся оточуюча людину дійсність: природа, багатопланове суспільне життя людини, перш за все, система його відношень з іншими людьми і продукти творчості, творчої діяльності «за законами краси», один з видів якої – мистецтво – спеціально орієнтований на задоволення естетичних потреб [10].

Отже, естетичне виховання – це педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси. Метою естетичного виховання є розвиток високого рівня естетичної культури особистості, її здатність до естетичного освоєння дійсності.

Людство споконвіку мріяло про красу як вищу насолоду і прагнуло відтворити прекрасне у своєму житті, осмислювало його суть, природу, соціальне і особистісне значення. Ще античні філософи (Сократ, Арістотель, Піфагор, Геракліт) над усе ставили красу людського тіла і душі, наголошуючи про її значний вплив на фізичний і моральний розвиток.

Естетична культура особистості характеризує рівень розвиненості естетичної свідомості, здатність і потребу естетично сприймати дійсність.

Деякі дослідники (Л.Каган, Ю.Лукін, В.Скатурич, У.Суна та ін.) у поняття естетичної культури включають сукупність естетичних і художніх цінностей, засоби оволодіння ними, а також творчість по створенню нових цінностей. Дані автори визначають естетичну культуру як якісний стан і як процес естетичного освоєння дійсності, підкреслюють роль творчої діяльності, яка перетворює особистість із об'єкта в суб'єкт культури.

Такий підхід дає можливість розглядати естетичну культуру особистості як сукупність властивостей, які формуються у процесі активного освоєння морально-естетичних і художніх цінностей суспільства. Ці властивості визначають естетичну свідомість і поведінку особистості та сприяють її естетичній творчості.

У працях таких дослідників, як І.Зязюн, Н.Миропольська, У.Суна, Л.Хлебнікова поняття «естетична культура» трактується як «сукупність естетичних цінностей, які створюються і використовуються суспільством на конкретно-історичному етапі розвитку». В процесі опанування цих естетичних цінностей «людина змінюється, розвивається і стверджується в своїй чуттєвій небайдужості до природи, людей і до самої себе» [7].

Тобто естетична культура є важливим чинником виховання почуттів, у яких проявляється індивідуальне «я», що через переживання вводить індивіда в світ людської культури, відкриває перспективи розвитку власних потенцій.

Слід зазначити, що естетична культура визначається системою взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів: суб'єкта і людської активності. Її цілісність конкретизується через механізм зв'язку елементів. Як справедливо зазначив М.Бахтін, функціональність естетичної культури полягає в тому, що вона «виступає основою творчості у системі цілісної людської діяльності» [4].

С.Гаткова наголошує, що «естетична культура становить соціально-психологічне явище, яке відображає сутність особистості й стимулює її творчу працю і суспільну активність» [11].

Системний підхід дозволяє аналізувати естетичну культуру як невід'ємний компонент формування духовного світу особистості, її свободи. Виходячи з цього А.Файзулін вважає, що механізм функціонування естетичної культури можна представити у вигляді замкнутого кола: формування естетичного світобачення (знання, погляди) приводить до духовного збагачення особистості, що дозволяє виробити правильні цільові установки і основи естетичного світосприйняття, які в свою чергу, сприяють формуванню наукового, по-справжньому філософського світобачення [12].

Слід зазначити, що питання естетичної культури особистості охоплюють різні аспекти життєдіяльності студента, виявляють себе у сфері навчання, праці, відпочинку, побуту, міжособистісних стосунків, творчої діяльності.

Важливе місце у формуванні естетичної культури займає мистецтво. Його пізнавальні і виховні функції мають значний потенціал.

Мистецтво відображає життя в його цілісності та загально-людській значущості, підвищує здатність бачити і чути прекрасне, розвиває асоціативне мислення, допомагає глибше зрозуміти себе і інших людей. Воно виступає формою культури, невід'ємною частиною життя людини та суспільства [1].

Експериментальні дослідження (А.Семашко, У.Суна) показують, що естетичний чинник у житті студентів вищих навчальних закладів відіграє значну роль, що мистецтво виступає засобом соціалізації молоді. Для студентів особливо характерне прагнення до творчих видів діяльності, підвищена емоційність, цікавість до нових, гострих, часом екстравагантних форм у мистецтві, інтерес до ліричної і фантастичної тематики, підвищена увага до видовищних об'єктів мистецтва.

Проблема формування естетичної культури школярів і студентів засобами мистецтва, комплексом мистецтв розглядається у дослідженнях Л. Артемової, В.Бутенка, Л.Масол, С.Мельничука, Н.Миропольської, Г.Шевченка та ін.

Отже, на підставі аналізу теоретичних джерел ми дійшли висновку, що естетична культура – це сформованість у людини естетичних знань, смаків, ідеалів, здібностей до естетичного сприймання явищ дійсності, творів мистецтва, потреба вносити прекрасне в оточуючий світ, оберігати природну красу.

Таким чином, незважаючи на значний науковий доробок, проблема формування духовної культури особистості, естетичного розвитку майбутніх учителів актуальна і потребує підвищеної уваги. Адже саме вища школа історично була створена не просто як культурне середовище, а й джерело народження вищих духовних цінностей, у тому числі й естетичних. Подальші дослідження слід спрямувати на розкриття педагогічних умов розвитку естетичної культури студентів.

Література.

1. Естетика: Навч. посіб. / М.П.Колесніков, О.В.Колеснівкова, В.О.Лозовой та ін.; За ред. В.О.Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 208 с.
2. Вилков В.Ю. Понятие культуры. Ценностные и технологические измерения культуры // Вилков В.Ю. Человек и мир. Учебн. пособие. – К., 1995. – разд. 7. – С.126-138.
3. Степин В.С. Культура: К изданию «Энциклопедии философских знаний» // Вопросы философии. – 1999. - №8. – С.61-71.
4. Бахтин М.М. Философия поступка // Философия и социология науки и техники: ежегодник 1975-1984. – М., 1986.-184с.
5. Волченко Л.Б. Гуманность, деликатность, вежливость и этикет: ценности культуры и морали. – М.: МГУ, 1992. – 115с.
6. Виховання естетичної культури школярів: Навч посібник / І.А.Зязюн, Н.Є.Мирополюська, Л.О.Хлебнікова та ін. – К.: ІЗМН, 1998. – 156с.
7. Зязюн І. А. Молодь світу і України напередодні ХХІ століття // Трибуна. – 1997. - № 5-6. – С.20-22.
8. Волович Л.А. Система эстетического воспитания подростящего поколения. – Казань, 1976, с.4-5.
9. Кудрявцева С.П. Пути и методы эстетического воспитания.- В кн.: Современные проблемы теории эстетического воспитания и критика буржуазных концепций. – М., 1973, с.23.
10. Разумный В.А. О сущности и методах эстетического воспитания. – В кн.: Эстетика и человек. М., 1967, с.12.
11. Гаткова С.И. Формирование эстетической культуры студентов в творческих самодеятельных объединениях: Автореф. канд. пед. наук.: 13.00.01. – К., 1982.- 24с.
12. Файзуллин А.Ф. Особенности формирования эстетической культуры современного студенчества / Башкирский государственный университет. – Уфа: Даурия, 2000. – 94 с.

УДК 37.032 – 057.875

Скрябіна Т.О.

РОЗВИТОК ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СТУДЕНТІВ ЯК ПІДРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ

Провідним шляхом формування особистості, її духовності є виховання на основі гуманістичних цінностей, що передбачає морально-психологічний розвиток особистості, переорієнтацію системи ціннісних орієнтацій з індивідуальних на загальнолюдські, усвідомлення власної гідності й цінності іншої людини.

Проблема стану духовності суспільства, формування її у молоді була актуальною за всі часи існування цивілізації. Сьогодні, коли порушений баланс між матеріальним і духовним, коли безупинне підкорення природи людиною, прагнення завоювати Всесвіт призвели людину до бажання і підкоряти собі подібних, і жертвувати людяним у собі, питання формування гуманістичного світогляду у молоді стає наріжним для державної ідеології в цілому і для системи освіти зокрема.

Провідним шляхом формування особистості, її духовності є виховання на основі гуманістичних цінностей, що передбачає морально-психологічний розвиток особистості, переорієнтацію системи ціннісних орієнтацій з індивідуальних на загальнолюдські, усвідомлення власної гідності й цінності іншої людини.

Сьогодні потребує вивчення питань аксіології у вищій школі й формування професійної культури студента, підмурком якої повинна стати система ціннісних орієнтацій. Під ціннісними орієнтаціями ми розуміємо компонент світогляду особистості, який виражає пріоритети прагнення особистості щодо тих чи інших людських цінностей,